

בענין הוצאת קליפות גרעינים מפיו בידו, כשלא חזו למאכל בהמה

הרב יעקב גולדברג

אחורי המיטה וזורקן". בגמי ניתן לפרש כמאירי שזרקן בלשונו ולכן הסב פניו. אבל בתוספתא מוכח שנוטל הקליפות בידיו ומשליכן. ויש שפרשו שמושג נוטל, משמעותו חזרת הפעולה והתמדתה בה, כמו שקל ואזל נטל והלך. ולפי זה אין סתירה לגמי דידן, ולא ניתן ליטול הקליפות מפיו בידיו.

הרמב"ם בפכ"ו הט"ז משבת לענין קליפות כתב: "ושאינם ראויים אוכל את האוכל וזורקן לאחוריו ואסור לטלטלם". ומשמע לכאורה שזורקו בלשונו, שהרי כתב שאסור לטלטלם. וכן הוכיח במישור בספר קצות השולחן בהערות לסוף חלק רביעי. עיין שם.

הגר"ז בסימן ש"ח סעיף ס"ז, העתיק לשון הרמב"ם והוסיף ביאור על דבריו וז"ל: קליפות שאינן ראויות למאכל בהמה זורק בלשונו לאחוריו ולא יזרקן בידיו וגם לא יזרקן בלשונו לפניו. ובציונים שעל הדף מה"צמח צדק" ציין דהמקור הוא מרי זכריה בן אבקולס. הרי דכתב מפורש שאסור לזרוק בידיו. ודלא כנוסח המופיע בתוספתא.

אולם יש להקשות מדוע פסק הרמב"ם כזכריה בן אבקולס והרי התוספתא בסופה הסתייגה ממנו. וכן איכא לאקשות על הגמי מדוע הביאה את דברי זכריה בן אבקולס "שענותותו החריבה את בית המקדש".

במסי שבת ס"פ נוטל קמ"ג. לענין תמרי פרסייתא איתא דרב ששת זריק ליה בלישניה ורב פפא זריק להו אחורי המיטה. הגמי מביאה את התוספתא כראיה לרב פפא "אמרו עליו על רבי זכריה בן אבקולס שהיה מחזיר פניו אחורי המיטה וזורקן". רש"י (ד"ה זריק ליה בלישניה) כתב: "אל עבר השולחן". משמע שרב ששת אוסר להניח הקליפות בידיו על השולחן אלא צריך להשליך מפיו, אכן רב פפא לא מזכיר שזרק בלישניה אלא זרק בלבד, ויתכן שלרב פפא יכול להוציא מפיו בידו ולהשליכם אחורי המיטה. אמנם במאירי שם ד"ה גרעינים האסורים כתב שרב ששת זריק ליה בלישניה אחורי השולחן ורב פפא זריק ליה בלישניה אחורי המיטה. אי"כ לפי שניהם לא נתן לכאורה להוציא הקליפות בידיו ולהניח על השולחן.

בתוספתא שבת פ"ז ד' שנינו: "ב"ה אומרים מגביהין מעל השולחן עצמות וקליפות. ב"ש אומרים מסלק הטבלה כולה ומנערה. זכריה בן אבקולס לא היה נוהג לא כדברי ב"ש ולא כדברי ב"ה, אלא נוטל ומשליך לאחר המיטה. אמר ר' יוסי ענותנותו של ר' זכריה בן אבקולס שרפה את ההיכל". ולגירסא המופיעה לפנינו בתוספתא נוטל ומשליך, משמע שנוטל בידיו ומשליך.

הגירסא המופיע בגמי היא: "מחזיר פניו

וצריך לומר שהנדון בתוספתא הוא בקליפות הראויים למאכל בהמה שהתפרקו בשבת. בית הלל סוברים כ"י שמעון דלא הוי מוקצה ומותר לטלטלם בידיו וב"ש סברו כ"י יהודה ומותר לטלטלם ע"י הטבלה. ור"ז בן אבקולס החמיר יותר ולא רצה אף לסמוך על ב"ש והשליכם אחורי המיטה. ומזה בלבד הסתייגה התוספתא. כיון שמדובר בקליפות הראויות למאכל בהמה. אבל קליפות דלא חזי כלל, הביאה הגמ' את ר' זכריה בן אבקולס ללמוד ממנו אופן של טלטול מוקצה פרט לניעור ע"י טבלה המוזכר במשנה.

וניתן לאמר עוד, שר"ז בן אבקולס הקפיד לא להניח העצמות על הטבלה כלל, כיון שהוא לא היה מקל אפילו לטלטולן ע"י ניעור הטבלה. והוא התייחס לשולחן כבסיס לקליפות ואסור לטלטלו. (ולא ס"ל החילוקים שכתב תוסי' ביצה ב, ד"ה ובי"ה) ומזה בלבד הסתייגה התוספתא.

הר"ן בחידושו בד"ה הנו גרעינים. כתב שגרעיני תמרים הראויים רק להסקה. הנם מוקצה בשבת. "אך כשאכלן בשבת שרי להניחם בהנחה ראשונה כשמוציאם מפיו באיזה דבר שירצה". ומשמע שחולק על המאירי והרמב"ם (כפי שהסביר דבריו הגר"ז), ומתיר להוציא בידיו, ולכאורה סומך על רב פפא, שלא הזכיר שזורק בלשונו, וכפי ששמע גם בפשטות מהתוספתא שהבאנו לעיל.

המחבר בסימן ש"ח ס"ל כתב שגרעיני תמרים במקום שמאכילים אותם לבהמה מותר לטלטלם. ואדם חשוב צריך להחמיר על עצמו שחר לטלטלן אלא דרך

שינוי. וכתב המשנ"ב סימן ש"ח ס"ק קכ"ד בשם הרי"ר ירוחם: "כגון לזורק בלשונו או לטלטלן אגב פת". וכן בערוך השולחן סימן ש"ח נ"ה כתב דלא יזרקם בידיו אלא בלשונו לאחריו, ומשמע דכל הפוסקים נקטו לכאורה דאין להוציא הקליפות אלא יזרקן בלשונו, ודלא כר"ן. ונראה לומר שדברי הר"ן ודברי כל הני פוסקים, לא סותרים האחד את השני. ברור שמותר להוציא הקליפות בידיו מפיו ולהניח על השולחן או על הצלחת לפניו כדברי הר"ן. אך אם ברצונו לסלק את הקליפות ממנו ולהשליכם, אסור לזורקם בידיו שאין זה דרך שינוי אלא צריך לזורקם דוקא בפיו. ולכן אדם היושב ליד שולחן ואוכל גרעינים, יכול להוציא את הקליפות בידיו ולהניחם על השולחן. אך באם אכל ומסתובב בביתו ואינו נמצא ליד שולחן אינו יכול להוציא הקליפות בידו ולהשליכן לעבר השולחן. וכן אסור לו להסתובב עם הקליפות בידו עד שיגיע לשולחן אלא עליו לזרקם בפיו.

והסבר הדברים הוא פשוט: אדם המוציא קליפות מפיו, אין זה מוגדר כלל כפעולת טלטול מוקצה. וכמו שהסביר החזו"א או"ח מ"ז ט"ו, דמותר להסיר זבוב או שאר מוקצה מהמאכל ואין בפעולה זו בעיה של טלטול מוקצה. פעולה זו מוגדרת כתיקון האוכל. אף אנו נאמר דכשמוציא הקליפות מפיו הוי כתקון אוכל ואין כאן שם של טלטול מוקצה. מה שאין כן לאחר שהוציא הקליפות מפיו ובא לזורקם בידו ודאי שפעולה זו מוגדרת כטלטול מוקצה וממילא אין להתירה אלא אם כן יעשה בשינוי ויזרוק

המוקצה מפיו (או בלשונו). ועיין בגמ' שבת דף קכ"ז. "אבל עושה בו שביל". וכתב רש"י: "מפנה ברגלו לכאן ולכאן דרך הליכתו דלא הוי טלטול". לכאורה כוונתו דההיתר משום טלטול בגופו דהוי טלטול מן הצד כמו הקש שעל המיטה מנענעו בגופו, ומכאן תהיה ראייה למה שדנו אחרונים אם טלטול ברגליו הוי כטלטול בגופו עיין ביה"ל רס"ו בסופו ד"ה פן יקדמנו אחר, ובמשנ"ב שי"א ס"ק ל' ובשעה"צ לה.

אולם לענ"ד נראה שכוונתו כדלעיל שאין הפעולה הנ"ל של סילוק לצדדים תוך כדי הליכה נגדרת כטלטול מוקצה. זוהי פעולת הליכה ובהליכה דרך שנתזים צרורות לצדדים. ומדוקדק דהיתר דוקא דרך הליכה ולא היתר סתמי להזיז ברגליו כמו בביה"ל ס"ס רס"ו. הרי רש"י לא הזכיר דההיתר משום טלטול מן הצד דכתב בקמ"א לענין נענוע בגופו, אלא "דרך הליכה" ולא הוי כלל טלטול מוקצה. ועיין בקצות השולחן קי"א בבדה"ש סוס"ק י"ח דפירות המצריכים בדיקה מתולעים בודקם וזורק הגרעינים בידי שכן דרך אכילתם דהיינו שאין לזריקה זו שם של טלטול מוקצה. עיין בשש"כ פי"א הערה ט"ו דכתב לענין בורר פסולת מתוך אוכל ביום טוב דיכול להניח הפסולת בכל מקום שירצה. ההסבר הוא משום שזו פעולה שלתיקון האוכל ואין ע"ז שם של טלטול מוקצה.

ומאידך נראה לענ"ד לומר דאינו יכול להמשיך לטלטל דהוי כטלטול חדש. אין להקשות דאם מותר לו להוציא המוקצה מפיו בידו יהיה מותר לו

להמשיך לטלטלו וכדאיתא בס"ס רס"ו, והרי התחיל הטלטול בהיתר? נראה לומר מכיון שעצם הוצאת הקליפה מהפה אינה מוגדרת כטלטול מוקצה ממילא כשבא לטלטלו הוי כתחילת טלטול ולא כהמשך טלטול ולכן אין לזרקו בידו או לטלטלו. ונראה דאף רש"י שכתב זריק ליה בלישניה אל עבר השולחן, דקדק בלשונו ומדובר שאינו יושב ליד השולחן אלא על מיטתו וכפי שנהגו בימיהם והשולחן היה מרוחק ולכן היה צריך להשליך על עבר השולחן ולא יכול היה להוציא מפיו ולהניח ולכן רב ששת זריק להו בלישניה. כלומר, היכן שצריך להניח במקום מרוחק, אף אם הוצאה מפה אינה נגדרת כפעולת טלטול אך העברת הקליפה למקום מרוחק נגדרת כבר כפעולת טלטול מוקצה ולכן צריך לבצע זאת בשינוי. "זריק בלישניה".

ומכאן שאדם האוכל אגוזים או גרעינים בביתו ואינו יושב או עומד ליד שולחן אם אינו יכול להוציא מפיו ולהניח על השולחן אינו יכול להוציאם ולהשליכם בידו. עליו לזרוק בלשונו או להשאיר הקליפות בפיו ולגשת עד למקום שיכול להוציאם. דנראה שאין איסור בטלטול הקליפות בפיו משום דהוי טלטול בגופו דאין דרך לטלטל בפה, וכמובן שלהוציא מפיו ולהחזיקם בידו עד שמגיע למקום שיוכל להשליכם אסור.

בשמירת שבת כהלכתה פ"כ סכ"ו פסק דמותר לקחת קליפות כאשר מוציאם מן הפה ולהניחם על הצלחת. בהערה פ"ג ציין לחידושי הר"ן וכתב "לעומת זאת ע"ע שו"ע הגר"ז" וכוונתו להקשות דהוא

סותר לר"ן, אך לדברינו אין כאן קושיא כלל.